

Tietotekniikan mielikuvat populaarijulkisuudessa

**Jaakko Suominen:
KONEEN KOKEMUS
Tietoteknistyvä kulttuuri
modernisoituvassa
Suomessa 1920-luvulta
1970-luvulle.**

Tampere: Vastapaino 2003. 299s.

Jaakko Suominen *Koneen kokemus* on tutkimus ihmisen ja koneen suhteesta populaarijulkisuuden kautta tarkasteltuna. Suominen kysyy, mitkä tekijät ylläpitivät ja mitkä uudistivat teknologian kulttuurista järjestystä, millaisia käyttäjiä ja millaista asiantuntemusta automaattisen tietojenkäsittelyn yhteyteen rakentui sekä millä tavoin tietokoneiden kotikäyttö, henkilökohtaisuus ja pienikokoisuus ovat linkittyneet osaksi tietoteknistä kulttuuria.

Koneen kokemus on kulttuurihistoriallinen tutkimus. Suominen pyrkimyksenä on kertoa vaihtoehdotoin tarina tekniikan historian laitelähtöiselle esittämistavalle käyttäen aineistona populaariaineistoa ja populaarijulkisuuden tekstejä asiakirja-aineiston ja laiteartefaktien sijaan. Tutkimus on myös mentaalihistoriallinen eli tutkimuksen tavoitteena on "mielenlaatuisten ja tunteiden tai kollektiivisen mielenlaadun historian tutkimus" (s. 107), mihin Suominen myös yhdistää Fernand Braudelin ajatuksen ajan monikestoisuudesta. Tämän teoreettisen viitekehysten Suominen selittää selkeästi ja innostavasti. Se on kuitenkin sijoitettu kirjassa vasta noin sadannen sivun tienoille, mikä on lukijan kannalta melko epäkäytännöllistä, sillä käsittääkseni tämä peruslähtökohta koskee koko tutkimusta. Myös jotkin tutkimuksen keskeiset käsitteet, kuten kulttuurinen järjestys, selitetään melko pikaisesti, mikä jälkeen ne ilmestyvät kirjassa silloin tällöin yllättäen esiin.

Populaarijulkisuuden Suominen määrittelee ympäristöksi, tilanteiksi ja puhunnan muodoiksi, joiden kautta laaja ihmisjoukko kohtasi ja koki tietotekniset innovaatiot.

Esimerkeiksi näistä muodoista Suominen nostaa esiin messut, keskustelut, leikit, populaari-lehdistön ja muut mediatuotteet. Pääaineistokseen Suominen on valinnut lähinnä *Tekniikan Maailman*, *Avun* ja *Valittujen Palojen* juttuja, sarjakuvia ja pilapiirroksia. Näiden rinnalla hän on lukenut myös muita päivälehtiä, sarjakuvalehtiä ja ammattilehtiä ja lisäksi käyttänyt arkistoaineistoa, elokuvia, televisio-ohjelmia ja aikalaiskirjallisuutta. Aineistoa on siis melkoinen määrä, mutta Suominen pyörittää sitä varsin ongelmattomasti. Tai siltä ainakin vaikuttaa – historiatieteelle tyyppisesti aineiston metodisia käsittelytapoja ei juurikaan pureta tekstissä auki. Lukuisten mielenkiintoisten aineistolainausten ja niiden analysoinnin kautta Suominen päättelyprosessista saa kuitenkin käsityksen.

Siitä, millä perusteilla juuri kyseiset kolme lehteä on valittu tutkimusaineistoksi, olisin halunnut tietää vielä lisää. Ilmeisesti näissä lehdissä tietotekniikkaa koskevaa materiaalia on ollut eniten. Suominen ei ole kirjassaan kuitenkaan erityisesti pohtinut, minkälainen lukijakunta kyseisillä lehdillä on ollut. Varsinkin kirjan toisessa osassa Suominen aineisto koostuu paljolti tietotekniikka-alan ammatti- ja harrastuslehdistä. Vaikka aineisto sinällään on herkullista ja Suominen analysoi sitä kiinnostavasti, voidaan mieltä, onko niiden kohdalla enää kyse populaarijulkisuudesta. Ammattilehdethän nimenomaan muodostivat Suominen mukaan suljetun tekstuaalisen yhteisön. Tutkimuksessa konstruoitu populaarijulkisuus saattaa olla painottunut melko maskuliiniseksi *osajulkisuudeksi*. Kun Suominen on Lynn Spiegeliä lainaten todennut, että populaarijulkisuuden lähteet kertovat odotusten ja mahdollisuuksien horisontista (s. 15), olisi syytä mieltä, kertovatko kyseiset tekstit naistenkin tietotekniikkaa koskevista odotuksista

Toisaalta tietotekniikka-alan ammattilaiset nimenomaan pyrkivät vaikuttamaan tietotekniikkaa koskevaan julkiseen keskusteluun ja siten laajan yleisön käsityksiin, joten on perusteltua olettaa, että ammattilehdissä esitetyistä näkemyksistä tuli hallitsevia diskursseja. Lisäksi

näiden lehtien rinnalla käytetty sekundaariaineisto; päivälehdet, elokuvat ja arkistoaineisto, on niin runsas, että se korvannee primääriaineiston mahdollista vinoumaa.

Koneen kokemus jakaantuu kolmeen osaan. Ensimmäisessä osassa Suominen analysoi robotteja ja sähköaivoja koskevia populaarijulkisuuden tekstejä, kuten *R.U.R.*-näytelmän kritiikkejä ja koneihmisen messuvierailusta kertovia uutisia. Hän tuo mielenkiintoisesti esiin, miten "älykäs" konetta kuvaavista teksteistä on löydettävissä jopa myyttisiä aineksia. Suominen liittää taitavasti robottikuvaukset teollistumisen mentaliteettiin ja luo eräänlaisen mentaalisen verkoston muun muassa tehtaita, atomipommia ja koneihmistä koskevista mielikuvista. Varsinkin ensimmäisessä osassa tärkeä teema on teknologinen inertia, teknologioiden välisten retoristen rinnastusten hakeminen, millä pyrittiin tuottamaan jatkuvuuden ja tuttuuden tunteita uuden teknologian ympärille. Tälle koneen inhimillistämislle ja kotouttamislle rinnakkaisena teknologiasuhteena esitellään koneromantiikka, jonka rinnalle Suominen tuo myös kone-dramatiikan, jonka hän määrittelee henkeäsalpaavaksi kokemukseksi teknologian läsnäolosta.

Toisessa osassa tutkimuksen kohteena ovat tietoteknisien työn luonteen aikalaisrepresentaatiot erityisesti 1960-luvulla. Näiden representaatioiden analyysin kautta Suominen onnistuu kuvaamaan niin 60-lukulaista systeemiajattelua, maskuliinisia ihannetyyppejä kuin tietokonekulttuurin omaavan ideaal kansalaisen mallin syntyäkin. Erityisesti toisessa osassa Suominen tarkastelee hyvin ansiokkaasti sukupuoliroolin rajaamista ja luonnollistamista tietotekniikan alalla. Hän kuvaa oivaltavasti ammatti- ja harrastuslehdissä rakentuvaa tekstuaalista yhteisöä, josta miesasian tuntijat rajaavat naiset ulos. Näissä lehdissä naisten rooli on olla vain mainosten koriste tai vitsien justinaaminen nalkuttaja.

Kolmannessa osassa käsittelyssä ovat tietokoneita koskevat visiot ja konesuhteen henkilökohtaistuminen. Tässä viimeisessä osassa ote aineistosta vaikuttaa hieman herpaantuvan ja käsittely jäävän jolla-

kin tavalla keskeneräiseksi. Kenties vahvempi keskittyminen nimenomaan suomalaiseen kontekstiin olisi napakoittanut otetta, vaikka tietotekniset visiot ovatkin olleet yleislänsimaisia. Suominen tuo kuitenkin hyvin esiin sen, miten monet nykyisin vallitsevat tietotekniikkaa koskevat visiot ovat syntyneet jo 1970-luvulla. Esimerkiksi idea tietotekniikkaa hyödyntävästä valistuneesta kuluttajasta, joka päätteen avulla hakisi tietoa, maksaisi laskuja ja asioisi virastojen kanssa, on jo 1970-luvulta peräisin.

Koneen kokemus on kunnianhimoinen tutkimus, jossa laajan aineiston avulla kuvataan suuria yhteiskunnallisia kehityslinjoja tietotekniikkaa koskevien käsitysten kautta. Vaikka tutkimuksen tavoitteet ovat vaativat, onnistuu Suominen täyttämään ne hyvin, varsinkin kun otetaan huomioon, että teknologian kulttuurihistoriallinen tutkimus on tähän saakka ollut vähäistä. Erityisen kiinnostavaa ja ansiokasta tutkimuksessa on teknologisen determinismin ja tietotekniikan sukupuolisten raja-aitojen luonnollistamisen purkaminen.

JENNI HOKKA

Mobiilien palvelujen tila ja tulevaisuus

Dan Steinbock THE MOBILE REVOLUTION The Making of Mobile Services Worldwide

London and Sterling,
VA: Kogan Page 2005. 304 s.

New Yorkissa asuva Dan Steinbock on ainoa kansainvälinen suomalainen tutkija, joka on perehtynyt sekä sähköiseen mediaan että teletoimintaan ja julkaissut aiheesta useita kirjoja ja artikkeleita. Hänen uusin teoksensa on *The Mobile Revolution. The Making of Mobile Services Worldwide* (Kogan Page 2005). Vain kaksi vuotta siten hän julkaisi samalta alueelta kirjan *Wireless Horizon. Strategy and Competition in the Worldwide Mobile Marketplace* (Amacom 2003), jonka sisar-

teos tai osapäivitys nyt käsillä oleva kirja mitä ilmeisimmin on. Siinä missä *Wireless Horizon* kuvaa laajemmin ja kattavammin matkapuhelintoiminnan historiaa, rakenteita, toimintatapoja ja globalisaatiota keskittyen laitevalmistajiin, *Mobile Revolution* rajoittaa tarkastelunsa mobiilipalveluihin, niiden kehitykseen ja palvelujen tuottajiin.

Steinbockin kirjan otsikko tuntuu väittävän, että käynnissä on mobiili vallankumous. Kirjassa esitetyn mukaan vuonna 1998 maailmassa oli noin 200 miljoonaa matkapuhelinasiaakasta. Vuoden 2004 lopussa luku on kasvanut 1,6 miljardiin. Edelleen Steinbockin mukaan menneisyudessa mobiiliteettia ajoi eteenpäin teknologinen muutos. Laitteiden yleistyminen on kuitenkin siirtänyt painopisteen käyttöön. Tulevaisuudessa tämä painopiste siirtyy mobiiliin sisältöön ja samalla päätelaitteet muuttuvat monipuolisiksi. Steinbockin kirjassa on tätä muutosta kuvaavana otsikona "Device formerly known as cellphone".

Epäilemättä teletoiminta ja erityisesti sen mobiili sektori on ala, jonka kasvuun tulevaisuudessakin uskotaan yleisesti. Tutkimuslaitos Gartner ennusti heinäkuussa 2005, että vuonna 2009 noin 2,6 miljardilla ihmisellä olisi käytössään matkapuhelin. Matkapuhelimesta tulisi samalla yleisin kuluttajaelektronikan tuote ja siihen liittyvästä verkostosta näin maailman selvästi laajin ja suurempi kuin televisioiden muodostamasta verkostosta.

Liiketoiminnan alana teletoiminta on jo merkittävä. *Fortune*-lehden mukaan (heinäkuu 2005) maailman 500 suurimmasta yhtiöstä 24 oli telealan yhtiöitä. Muut tällaiset kärkialat näiden 500 joukossa ovat vain öljynjalostus, autojen valmistus ja pankkitoiminta, tässä järjestyksessä. Jos teletoiminnan (operaattorien) liikevaihtoon lasketaan mukaan televerkkojen ja päätelaitteiden valmistus, teleala on yhtä suuri kuin edellä mainitut alat. Jos vallankumous toteutuu, teletoiminta kasvaa maailman selvästi suurimmaksi liiketoiminnan alaksi, varsinkin kun muut edellä mainitut alat ovat jo saavuttaneet kasvunsa rajat ja kasvanevat enintään vain yleisen taloudellisen kasvun tahdissa.

On myös tarpeen tuoda esiin, että sähköinen media on alana paljon pienempi kuin teletoiminta. Olen laskenut kirjassani *Informaatioyhteiskunnan teoriat ja sähköisen viestinnän todellisuus* (TUP 2004), että maailman 35 suurimman sähköisen median yhtiön liikevaihto on vain 40 prosenttia maailman 20 suurimman tele-yhtiön liikevaihdosta.

Teletoiminta koki 2000-luvun alussa Internet-kuplan puhkeamisen kaltaisen kehityksen, johon liittyivät Euroopassa niin sanotuissa UMTS-huutokaupoissa teleoperaattorien kyseessä olevista toimituksista maksamat täysin epärealistiset ylihinnat. UMTS-mobiililiiketoiminta odottaa edelleen siihen asetettujen liikelatoudellisten odotusten täyttymistä. Keskittyessään nyt palveluihin Steinbock vain suppeahkosti käsittelee kirjansa lopulla tätä aihetta, jota ei voida sivuuttaa teletoiminnan osa-alueidenkaan kattavassa käsittelyssä. Mainittakoon, että tästä näkökulmasta erinomainen kirja on Martin Fransmanin *Telecoms in the Internet Age. From Boom to Bust to...?* (Oxford University Press 2002). On todettava, että Steinbock on julkaissut tästä aiheesta artikkelin "Twin Drivers and Irrational Exuberance: Markets, the Internet and Mobility" (*The International Journal on Media Management Vol.5, No.11, s.109-126*), johon myös nyt käsillä olevassa kirjassa viitataan.

Epävarmuustekijöitä on olemassa paljon. Edelleen relevantti kysymys on, onko mobiililiiketoiminnan vallankumous takana vai edessä? Tässä mielessä Steinbockin kirjojen (2003/2005) otsikot voisi aivan hyvin vaihtaa keskenään, vaikka tietyt kirjojen alaotsikot ovat oikeita. *Mobile revolution* on ollut jo varsin yleisesti käytetty sanapari. Google-haku tuottaa yli 70.000 osumaa, joista noin 500 viittaa Steinbockiin.

Steinbockin kirja nojaa noin 80 allalla johtavassa asemassa toimivan henkilön haastatteluun. Näistä vajaan 60 henkilöä kiitetään nimeltä teoksen esipuheessa. Lisäksi vajaan 40 haastattelusta on kirjassa erillisinä jaksoina 1–2 sivun referaatteja. Kustantaja on lisäksi saanut kymmenen haastattelua kehuun kirjaa sen suojakannessa. Lähdeviit-

